

Visseltofta kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2020-04-15

Regionmuseet i Skåne

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Omslagsbild: Flygbild över Visseltofta kyrka och kyrkogård taget från sydväst år 2015.
Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto. Bildrättigheter: Lunds stift.

Visseltofta kyrka sedd från nordost.

Visseltofta kyrka

Osby pastorat, Östra Göinge kontrakt, Lunds stift, Visseltofta socken, Visseltofta 26:1, Osby kommun, Skåne län och landskap.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Visseltofta ligger i den skogsrika, mjukt kuperade västra delen av Osby kommun strax söder om gränsen mot Småland. Kring byn är skogen uppbruten av ett småskaligt odlingslandskap vilket gränsar till Helge å i öster. Lillån rinner från väster genom byn och ut i Helgeå. Småbyar och ensamgårdar i det kringliggande landskapet är på samma vis som kyrkbyn omgivna av ängar och åkrar likt öar i det i övrigt skogsdominerade landskapet. Omfattande förekomst av fossil åkermark och rösen i och omkring Visseltofta vittnar om områdets tidigaste bofasta. Strax väster om byn, i Hanavrå, finns lämningar av en järnframställningsplats i anslutning till Lillån. Från senare tid finns bland annat kolningsanläggningar, fångstgropar, kvarnar, lämningar efter sågindustri och torplämningar i skogsmarkerna kring byn. Det äldsta skriftliga belägget för ortnamnet Visseltofta är enligt Svenskt ortnamnslexikon år 1372, då namnet skrevs *Vislatofta*. Det antas i samma källa att förleden anknyter till ån som rinner genom byn och efterleden toft betyder tomt. En

Den norra korsarmen byggdes ut 1781. Måleriet är mycket välbevarad på både läktarfronten och norrporten och skall vara utfört av målaremästare Maltzan från Kristianstad. På läktaren finns en enkel bänkinredning avsedd för socknens mindre bemedlade. Inredningen har stora socialhistoriska värden.

delningskarta från 1781 visar kyrkan och prästgården i byns norra del, på gränsen mellan inägomark och skogsmark. Bebyggelsen är enbart symboliskt återgiven. På enskifteskartan från 1815 är prästgården verklighetstroget återgiven med huvudbyggnad och längor som gränsar till kyrkogårdens västra gräns. Söderut längs bygatan är byns övriga tre mantalsatta gårdar utsatta. Än idag ligger kyrkan i en sluttning strax norr om byns övriga bebyggelse som utökats med bland annat bostäder, skola och förskola.

Kyrkobyggnad

Kyrkan i Visseltofta är av medeltida ursprung men delade meningar råder kring en mer exakt datering. I kyrkans vård- och underhållsplan står att kyrkan vanligen daterats till 1200-tal, med bäring på bland annat dopfunten från samma århundrade och två träskulpturer från 1300-talet. Dendrokronologiska undersökningar har kommit fram till att virket i korets södra remstycke avverkats mellan 1362 och 1404 medan andra delar av kortaklaget har daterats till omkring 1420 och delar av långhusets taklag till 1440. Dessa resultat indikerar att kyrkan är yngre än man tidigare trott. Teorier om en tidigare träkyrka på platsen har dryftats men inte utretts vidare.

Avsaknad av absid kan tyda på att kyrkan är uppförd något senare än merparten av de romanska kyrkorna som uppfördes under 1100-talet till och med första delen av 1200-talet.

Kyrkans uppfördes ursprungligen med långhus, ett något smalare kor, samt ett under senmedeltiden uppfört vapenhus vid söderporten. Taklagets uppbyggnad vittnar om att kyrkans innertak var platt och inget tyder på att kyrkan har haft tegelvalv. Det har funnits en separat ingång till koret i söder som kan vara medeltida eller senare tillkommen. Bevarade räkenskaper för kyrkan berättar att den under 1600-talet var rappad och vitlimmad med stoffering, en dekorativ fasadbemålning, runt fönsteröppningarna. Detta har varit vanligt förekommande på kyrkorna i nordöstra Skåne. Spår av utvändigt dekorationsmålning har iakttagits på bl.a. Knislinge och Stoby kyrkor och Hjärsås kyrka har bevarad exteriör bemålning. Taken var täckta med träspån och blyplåt. Invändigt ska kyrkan ha varit vitmålad.

Bevarade bänklängder från 1731 visar att platserna i Visseltofta kyrka fördelades efter hemman. Gårdarnas storlek var sannolikt avgörande för hierarkin i både bänkarna och socknen i övrigt. Inhyes och egendomslösa brukade få sina platser på läktaren, eller längst bak i kyrkan. Att döma av de enkla sittbänkarna på åskådarläktaren är det rimligt att anta att så skedde även i Visseltofta kyrka.

Kyrkan bevarade sin medeltida skepnad till 1781 då en nordlig korsarm, en så kallad nykyrka, murades upp av gråsten och täcktes av furuspån. I den norra delen uppfördes en åhörarläktare vars front dekorerades med målningar i rokokostil, liksom norrporten. Målningarna ska vara gjorda av målarmästaren Maltzan i Kristianstad som även bidragit med interiörmåleri i Hjärsås kyrka. Ritningarna till den norra korsarmen omfattade även ett västtorn men det kom att dröja ytterligare sextio år innan fler stora byggprojekt sattes i verket.

Under 1790-talet fick långhus och kor nya väggpaneler och golv. Sannolikt skapades en sakristia bakom altaret i den östra delen av koret och ett nytt fönster togs upp i korets norra vägg. Under 1800-talets första hälft byggdes en ny sakristia öster om koret. År 1839 förlängdes långhuset västerut och ett torn uppfördes. Invändigt byggdes trätunnvalv över koret och långhuset. Därefter målades kyrkans inredning i "perlefärg" och tunnvalvet vitlimmades.

Tio år in på 1900-talet byttes bänkinredningen ut mot en öppen inredning i jugendstil efter ritningar av Theodor Wählin. Två av dessa bänkar finns kvar på kyrkans orgelläktare. Vid samma tidpunkt byggdes triumfbågens sidopartier om. Den övriga bänkinredningen byggdes återigen om kring 1940 i samband med en omfattande inre renovering efter ritningar av Eiler Graebe. När Graebe kom till kyrkan

Delar av långhusets och korets taklag är dendrokronologiskt daterat till 1400-tal. De krysslagda sparrarna av ek är av stort byggnads- och hantverks-historiskt värde och en del av kyrkans äldsta historia.

första gången värmdes den upp med kaminer och belysningen utgjordes av levande ljus. Bänkinredningen och en ny trappbarriär till predikstolen ritades av Knut Nordenskiöld. Nu togs väggpanelerna i koret bort och avslöjade nischer för vigvatten, en relikgömma och den södra kordörren. Även delar av medeltida träskulpturer återfanns.

Från 1920-talet till och med 1940-talet renoverades kyrkans tak. Koret och sakristian täcktes med enkelfalsat tegel och långhuset med dubbelfalsat, tornet täcktes med plåt. Under 1950-talet ersattes den befintliga orgeln med en ny. Sannolikt installerades även en ny värmeledning och ett pannrum byggdes öster om korsarmen vid samma tid. När vapenhusets golv renoverades på 1970-talet togs en cementgjutning bort och avslöjade ett tidigare golv av granithällar och gravstensfragment. Under 1980-talet isolerades tunnvalven med gullfiber. Tornets fasader och delar av kyrkan putsades och målades, liksom snickerier och fönsterbänkar. 1994 putsades tornets västra fasad om igen i sin helhet och den södra fasaden lagades. Invändigt renoverades kyrkan under samma årtionde. I sakristian lades nytt golv, ytorna målades och ett textilskåp tillkom. I långhuset togs bänkar bort under orgelläktaren i väster för att ge plats åt klädhängare. Bänkar togs också bort närmast predikstolen samt i norra korsarmen. Golvet renoverades, ljuskronor elektrifierades, altarringen målades om och en högtalaranläggning installerades. Under 2000-talet har delar av

tegeltaken över kor och långhus lagts om och taklaget har dokumenterats och daterats med dendrokronologi.

Exteriör

Visseltofta kyrka utgörs av långhus med en nordlig korsarm, ett lägre och smalare kor, en mindre och raksluten sakristia i öster samt ett torn i väster. Byggnadens fasader är spritputsade och vitkalkade. Tornet har en utskjutande, putsad och gråmålad sockel, medan övriga byggnaden enbart har målad sockel, i samma grå kulör. Gråstenar skjuter ut under den målade sockeln, i markytan, på flera platser längs kyrkans södra fasad. På norra sidan är marken högre och på långhusets nordvästra samt korsarmens norra fasader finns ingen sockel. Fasaderna avslutas upptill av det synliga, vitmålade remstycket. Takfoten har en enkel vitmålad underbrädning, undantaget på tornet och lanterninen där ett enkelt listverk i tre rätvinkliga språng markerar takfoten. Sakristians takfot avviker med en mjukt profilerad underbrädning. Långhusets fönster är stickbågeformade med fyra blyspröjsade lufter vardera. I koret är fönstersmygarna rundbågiga men fönstren har rakt avslut upptill och i övrigt samma utförande som de i långhuset. Samtliga fönster, undantaget de i sakristian, sitter djupt indragna i fasaden. Sakristian har två rektangulära fönster med två blyspröjsade lufter vardera. Norra korsarmens fönster är stickbågeformade i rundbågeformade fönsternischer. De har fyra blyspröjsade lufter vardera. I norra korsarmens gavel finns ett halvmåneformat, träspröjsat fönster. Ett snarlikt fönster, med enklare spröjsar av trä sitter ovan västporten. I tornets västra fasad finns också ett stort, runt fönster med fyra spröjsade lufter. Fönstren på kyrkans södra, och östra fasader är vitmålade, och på norra och västra fasaderna gråmålade. Huvudentrén är belägen på tornets västra sida. En trappa med tre trappsteg och ett vilplan i huggen granit leder upp till porten. I fasaden sitter smidda, svarta handeldare på ömse sidor om porten. Mot trappans norra sida är en enkel ramp av stål placerad. Porten har dubbla dörrblad klädda med gråmålad träpanel i ett rombiskt mönster, nedre delen av dörrbladen har sparkplåtar av koppar. Porten kröns av ett halvmåneformat fönster. Över fönstret sitter en rektangulär, svart skrifttavla i järn med texten ”*Ära vare Gud i höjden! 1839 Carl XIV Johans tjuguförsta regeringsår byggdes detta torn jemte 6 alnars tillökning å kyrkan åt wester under inseende af församlingens kyrkoherde Wilhelm Wahlquist*”. Ankarjärn finns i höjd med första tornvåningens bjälklag. Klockvåningen har ljudluckor i samtliga väderstreck med brunmålade, dubbla, inåtgående träluckor och ett järnräcke i varje. Under den västra ljudluckan är året 1839 skrivet i svarta smidesbokstäver. Tornet kröns av en vitmålad, brädklädd lanternin med brunmålade luckor med liggande träpanel i varje väderstreck. Taket på torn och lanternin är lagt med kopparplåt. Övriga tak är tegeltäckta.

På sakristians norra sida finns en dörr, klädd med snedställd hyvlad träpanel som är gråmålad. Den nedre delen av dörrbladet har en sparkplåt av kopparplåt. Gångjärnen är smidda av äldre typ, liksom låset som främst är synligt på dörrens insida. Mitt på gaveln till den norra korsarmen finns ännu en dörr klädd med träpanel som är lagd i ett rombformat mönster. Träpanelen är sannolikt yngre än den på övriga portar, men gångjärnen är av ålderdomlig typ. Dörren har en utskjutande, murad och putsad omfattning med en enkel plåttäckning. Över dörren finns en texttavla i svartmålat järn med Gustaf den III emblem och texten ”*Under Konung Gustav den tredies milde regering blef detta utbygge begjnt och fullbordat år 1771 och var då länets höfdinge Gabriel Sparre Friherre riddare av svärds orden stiftets biskop Olof Celsius theologie doctor och Petrus Ruth kyrkoherde i Wisseltofta.*”

Interiör

Huvudingången i västtornet leder besökaren in i vapenhuset. Vapenhuset har ett golv av släta granitplattor, slätputsade och vitkalkade väggar och taket utgörs av bjälklaget och golvet till tornets andra våningsplan. Längs med södra väggen leder en trappa i furu vidare upp i tornet. Bjälklag, golv och trappa är av vitlaserad eller kalkskurad furu. I det nordöstra hörnet står en äldre, järnbeslagen kista och norr om västporten är ett par bärstänger till kistor upphängda. Ytterporten, i en rundbågig muröppning, består av dubbla bräddörrar sammanhållna av narar med handsmidda bandgångjärn. Överljuset till västporten är det enda ljusinsläppet i rummet. Porten till kyrkorummet är belägen i en djup rundbågig nisch med texten ”*Jag får gå in i ditt hus genom din stora nåd*” i tympanonfältet. En stjärna, vars strålar sprider sig ner över texten finns högst upp i textfältet. Porten har dubbla vitlaserade dörrblad av brädor vilka hålls samman av narar upptill och nedtill. På nararna sitter svarta bandgångjärn av smide. På sidan som vetter mot kyrkorummet är dörrbladen klädda med snedställd, hyvlad träpanel i ett rombmönster. Dörrens lås är möjligtvis ursprungligt från 1839.

Via ett litet vindfång, från vilket en trappa åt norr leder upp till orgelläktaren, och en dörr åt söder in i ett förrådsutrymme, når man kyrkorummet via dubbla svängdörrar. Entrén till kyrkorummet ligger under orgelläktaren vars undersida är klädd med gråmålade brädor. Längst i väster är två öppna ytor med flyttbara klädhängare av furu.

Hela kyrkorummet har skurgolv av smala furubrädor. Väggarna är murade, slätputsade och vitkalkade och taket ett högt tunnvalv av kilsågade och handhyvlade

Utblick mot orgelläktaren i väster från predikstolen.

bräddor. Valvet har nära nog samma höjd i långhuset som i norra korsarmen. I anslutning mellan mur och innertak är ett kraftigt och markerat listverk av trä. Både bräddvalvet och listverket är målat i en varm, grå kulör. Listverket har därtill en rödmålad rand i mitten, vars kulör ansluter till bänkinredningens färgsättning.

På var sida om både långhusets och korsarmens mittgångar är bänkkvarter. Två bänkkvarter finns i långhuset och två i norra korsarmen. Därtill finns två bänkar i anslutning till dopfunten i långhusets nordöstra hörn. Dopfunten står på ett gjutet fundament i anslutning till triumfbågens norra sida, intill ett sentida dopaltare. På motsatt sida av mittgången, i långhusets sydöstra hörn är predikstolen belägen. Framför denna står ett piano och en ambo.

Orgelläktaren i långhusets västra del vilar på åtta träkolonner med profilerade kapitäl av trälistor. De är helt målade i grått och ansluter till bänkinredningens färgsättning. Läktarbarriären är av trä med gråmålat ramverk och ljust marmorerade fyllningar omgivna av ramverk i förgyllning eller bronsering. Den mittersta fyllningen har en bronserad dekoration i form av en harpa framför ett bladverk. Ett gråmålat järnräcke har i sen tid tillfogats barriärens överliggare. På läktaren är orgeln centralt placerad. Här finns två flyttbara bänkar från 1910 års jugendinredning

Kyrkans kor hör till den ursprungliga delen av byggnaden. Till höger i bild syns spår efter en separat koringång som möjligtvis kan vara ursprunglig. Till vänster syns en av kyrkans två medeltida träskulpturer, daterad till 1300-tal. Både altarpupsatsen och altarets antemensale är 1500-talsarbeten.

bevarade. Längs korsarmens gavel i norr finns en åhörarläktare vars bjälklag är inmurat i korsarmens västra och östra ytterväggar. Läktarbarriären har ett ramverk av trä i en ljus blå kulör, både nedtill och upptill profilerade listverk i vitt, blått och rött. Spegelarna är rektangulära till formen och ligger omväxlande i horisontellt respektive lodrätt läge. Samtliga har förgyllda ramverk och bevarade detaljerade målningar i rocaillestil i mjukt blå och rosa kulörer. En brant och enkel trappa av trä leder upp på läktarens nordvästra sida. Här finns en enkel bänkinredning målad i grått med röda sittbrädor.

Under läktaren leder en trappa av gråsten till norra ytterdörren som delvis döljs bakom läktaren. De dubbla dörrbladen av rödmålade, stående brädor hålls samman av narar och har bandgångjärn av smide, samt två skjutstänger av smide som kompletterande låsanordning. Ett enkelt handtag av smidesjärn och en klyka har fungerat som stängning. Mitt på dörrbladen är en stor rocaillemålning i blå, grå och röda kulörer.

Korgolvet är upphöjt och består av likadana furubrädor som det övriga kyrkorummet, möjligtvis undantaget området bakom altarringen vilket är upphöjt ännu ett steg och klätt i en grön, heltäckande matta. Ett likadant tunnvalv och likadant listverk som i övriga kyrkorummet utgör taket. Triumfbågen fick sin form under tidigt

1900-tal. Väggarna är murade, putsade och vitkalkade, på norra och södra sidan är rakslutna fönster i stickbågeformade muröppningar. På södra sidan är nischen till en tidigare ingång till koret bevarad. Muröppningen är liksom dörröppningen raksluten, golvnivån ligger knappt två decimeter lägre än dagens golv och det som går att se är täckt med natursten. Strax öster om denna öppning är ett av korets två bevarade konsekrationsskors. Det andra korset är beläget på korets östra vägg. Båda är målade över murverkets ojämna yta och använder detta för att förstärka korsets form. Under södra fönstret, liksom i norra väggen och korets östvägg finns nischer bevarade i murverket.

Altaruppsats och altarring placerade är centralt placerade i koret, med ett avstånd mot den östra väggen där ingången till sakristian finns. Fram till renoveringen på 1940-talet stod altaret och altaruppsatsen sannolikt mot korets östra vägg. Framför altarringen ligger en kormatta vävd i röllakanteknik. I anslutning till triumfbågens norra sida står en medeltida träskulptur föreställande Jungfru Maria och Jesusbarnet. Mot triumfbågens södra sida står en skulptur i samma material och från samma period föreställande S:t Olof. I korets norra del finns en ljusbärare.

Altaret döljer en stickbågeformad ingång till sakristian i öster. I putsen ovan öppningen är inristat en raksluten markering av en tidigare fönsteröppning. Golvet mellan koret in i sakristian är lagt med blåmålade brädor. Sakristians skurgolv av furu ligger något lägre än sakristians golv. Väggarna är vitputsade och taket är ett målat bräddtak av handhyvlade brädor. En profilerad list i ljusgrå kulör löper längs mötet mellan mur och tak. Två fönster mot öster står för ljusinsläpp och i norr finns två rödmålade fyllningsdörrar, en som innerdörr och den yttre, med ålderdomlig låskista, som ytterdörr. I muren mot koret finns ett äldre kassaskåp. Intill fönstren finns en enkel möblering med bord och två stolar. Åt söder finns ett altare med knäpall. Två stora träskåp med dubbla dörrar och utkragande övre listverk står mot södra respektive norra väggarna. Det åt söder är möjligtvis samtida med sakristian medan det norra, sentida, sannolikt har tillverkats som en kopia av det förra.

Långhusets takstolar är av ek och utgörs av sparrar med två korslagda snedsträvor i vardera sida. Det finns därtill spår av ytterligare en snedsträva. Sannolikt har snedsträvorna varit sammanfogade i bindbjälkar mellan kyrkans yttermurar. Snedsträvorna har förkortats och bindbjälkarna sågats av för att ge utrymme för tunnvalvet. Remstyckena på murkrönen är av furu men bedöms vara ursprungliga. Dessa har kammar som takstolstassarna är anpassade i. Taklagets delar är sammanfogade med bladning och träplugg, undantaget remstyckena som har dymlingar i stället för

träplugg. Takstolarna är sammanfogade med en stormplanka i södra sidan. Takstolarna är mycket välbevarade och kompletterade med mer sentida virkesdelar. Där långhuset utvidgats åt väster har remstycket bytts ut och takstolarna är av furu.

Över koret finns sju takstolar av ek. Takstolarna består av sparrar och en krysslagd snedsträva i varje sida. Snedsträvorna har sannolikt, liksom de över långhuset, varit sammanfogade med bindbjälkar som sågats av i samband med att tunnvalven byggdes. Remstyckena har kam men bindbjälkarna har inga inpassade hak. Snedsträvorna är sammanfogade med bladning och träplugg medan snedsträvorna är tapgade i remstyckena. En del virke är utbytt under senare tid. Även här hålls takstolarna samman av en stormplanka.

Eftersom den västra gaveln byggdes på 1800-talet och den östra, med utgångspunkt från murbruket, bedöms vara byggd efter att taklaget kommit på plats kan inga konstruktionsmässiga samband med det medeltida murverket iaktas. Detta betyder också att korets takstolar bör vara ursprungliga, med reservation för att gavelröstet kan ha byggts om. Samtliga takstolar har daterats till 1400-tal, korets generellt något tidigare än långhusets. Det äldst daterade virket, från 1362-1404, förekommer både över kor och långhus.

Gavelväggen mot öster är murad av gråsten och kalkbruk och har en samtida öppning. Långhusets västra gavelvägg är sannolikt delvis murad av återvunnen sten från de medeltida murar som revs vid utvidgningen. Här har funnits en genomgång till tornet med rundbågig öppning murad av flis. Öppningen är igenmurad med tegel.

Kyrkans torn med klockvinden nås via trappan i vapenhuset. Ett enkelt, sentida trapphus med dörr på tornets första våningsplan hindrar kallras ner i vapenhuset. Här finns luckan mot vinden bevarad, en bräddörr med narar, bandgångjärn och rundad överdel. I den igenmurade och putsade murnischen är orgeln fläkt placerad. Golvet består av breda furubrädor och taket utgörs av nästa vånings bjälklag och golv. Det runda västfönstret i en djup nisch står för ljusinsläpp. Andra våningsplanet har ett furugolv och en brant trappa leder upp till klockvåningen. Den kraftiga klockbocken av furu tar upp större delen av våningsplanet som även har murnischer med ljudluckor i samtliga väderstreck. Via ytterligare branta trätrappor nås lanterninen vars taklag gjordes om på 1960-talet.

Inredning och inventarier

Altare

Kyrkans altare har bak- och sidostycken av brädor men i övrigt är konstruktionen okänd. Altarets front består av ett "antemensale", en inklädnad av altarets framsida, i rikt snidat och bemålat trä. Antemensalet är uppbyggt av fem bildfält med rundbågemotiv, akantusblad och palmetter åtskilda av pilastrar. Pilastrarna bär upp ett textfält med svart bakgrund. Antemensalet är ett renässansarbete från 1500-talet.

Altaruppsats

Altaruppsatsen är ett så kallat baldakinaltare av bemålat trä från 1500-talet utfört i rikt snidad renässansstil. Baldakinen bärs upp av två kolonner i framkant och baktill av en tavla som vilar på altarets bakre kant. Den bakre tavlan är indelad nio olika bildfält indelade med pilastrar i tre lodräta fält. Varje lodrätt fält har tre horisontella skikt med tavlor. De tre nedre fälten innehåller förgylld text på svart botten, de övriga fälten har figurativa oljemålningar. De senare har sannolikt tillkommit under 1700-talet. Sidopartierna markeras av snidad broskornamentik med mjuka växtformer. Baldakinens undersida återspeglar en stjärnhimmel upptill avslutad med ett rikt profilerat listverk.

Altarring

Altarringen har knäfall och överliggare klätt med rött ylletyg. Balustraden utgörs av smala träspjälor i rödbrun kulör. Tidigare har altarringen haft sidopartier så att det bildade ett stängt skrank framför altaret.

Predikstol

Predikstolen är placerad i långhusets sydöstra hörn. Den består av snidad och polykromt bemålad korg och baldakin som hålls samman av ett väggstycke. I textfältet som löper runt baldakinen finns årtalet 1594, vilket sannolikt är årtalet för predikstolens tillverkning. På väggstycket anges årtalet 1709, då möbeln målades om och kompletterades av bildhuggaren Petter Norman i Kristianstad.

Den tresidiga predikstolskorgen är placerad mot kyrkans södra vägg. Sidorna är indelade i fyra bildfält med skulpterade evangelister, åtskilda av pilastrar. Över och under bildfälten finns horisontella listverk och nedtill en snidad blomsterbård. Korgen vilar på en sekundärt tillkommen fot av trä. Upptill avslutas den av ett utkragande listverk. Väggstycket som håller samman korg och baldakin är placerat dikt an mot söderväggen och är indelat i tre rundbågsfält som kröns av palmetter (och bär stor likhet med altarets antemensale). Baldakinen har sju sidor varav den längsta är placerad dikt an mot söderväggen. De övriga sex är likstora och vetter

mot kyrkorummet. De rymmer ett textfält med texten *Ähra Ware Gudh i högdene och fröjd på Jordene och Menniskorne en godh wilie. Anno 1594*. Undersidans utsmyckning utgår från en profilerad träplatta från vilken en träduva hänger, från plattan delas undersidan in i åtta fält, åtskilda av listverk. Fälten är blåmålade och försedda med stjärnor. Baldakinens krön är försett med rikt ornamenterade gavlar med akantusmotiv. Trappan fick en ny barriär på 1940-talet.

Dopfunt

Dopfunten av sten, polykromt bemålad i framför allt vitt och rött, har daterats till 1200-tal och tros komma från en skånsk verkstad. Funten har en konformad fot med ståndkant och ett runt skaft med profilerad överdel på vilken cuppan vilar. Cuppans sidor utgörs av fyra fält med bladliknande dekor i relief. Urholkningen har inget uttömningshål. En svartmålad träsarg är tillverkad till cuppan för att hålla ett dopfat av mässing, sannolikt från 1588.

Bänkinredning

Bänkinredningen består av öppna bänkar med rödmålad sits och bakstycke klätt med ett målat skivmaterial av typen masonit. Sittbänkarna är från 1910-talet men byggdes om och försågs med nya gavlar efter ritning av Knut Nordenskiöld cirka 1940. Gavlarna är kvadratiska med två utanpåliggande marmorerade spegelfält och avslutas upptill av en mörkgrå trälist. De främre bänkarna i vardera kvarteren har skivklädda fronter diskret marmorerade i grå nyanser. På orgelläktaren finns två bevarade bänkar i jugendstil från 1910. Bänkarna är gråmålade men visar spår av en starkare blå kulör. På åhörarläktaren i norra korsarmen är bänkarna mycket enkelt utformade med smala sittplankor och helt raka ryggar med en smal bräda upptill.

Orgel

Orgeln är tillverkad 1952 av Frederiksborgs Orgelbyggeri i Danmark. Den har 15 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Fasaden är utformad i en för tiden typisk klassicerande stil med tre pipfält, åtskilda av pilastrar på vilka ett listverk med tandsnittsfris vilar. Ovan listverket är ett kvadratisk mittparti flankerat av två palmetturnor med pinjekottar.

Klockor

Det finns två kyrkklockor av malm. Lillklockan är från 1672, gjuten av en Anders Andersson i Jönköping. Storklockan är från 1868, gjuten av en O A Norlin i Jönköping.

Övrigt

Kyrkans äldsta inventarier, undantaget dopfunten, är en Madonnaskulptur respektive en S:t Olofskulptur, båda tillverkade i ek och daterade till 1300-tal. Rester av polykrom bemålning finns på båda skulpturerna.

Kyrkogård

Kyrkogården, med kyrkan på den sydvästra delen, ligger i en sluttning med skog i norr och en dalgång med betes- och åkermark i söder. En hög stödmur av natursten tar upp höjdskillnaden mellan kyrkogården och marken i söder och öster. Åt väster kompletteras muren med en syrenhäck och i söder och öster med ett Gunnebostängsel. Enligt en inskription på en minnessten utvidgades kyrkogården 1866, och då sannolikt i östlig riktning. Idag ingår även skogspartiet norr om kyrkogården där en minneslund har anlagts. Huvudingången i väster har en dubbelgrind av järn med gjutjärnspelare flankerad av enkelgrindar. Norr om huvudingången finns en öppning i muren mellan kyrkogården och prästgården. På norra sidan av kyrkogården finns en enkelgrind. Kyrkogården är i huvudsak grästäckt med ett enkelt system av grusgångar och de flesta gravvårdarna är placerade direkt i gräsmattan. Ett fåtal grustäckta gravplatser med stenramar finns också.

Byggnader på kyrkogården

Ett bårhus ligger insprängt i skogsbacken på kyrkans norra sida sedan 1953. Det är enbart porten till bårhuset som syns med dubbla, kopparklädda dörrblad och en omfattning av huggen sten. En enplans ekonomibygnad med brunt fasadtegel byggdes i anslutning till kyrkogårdens nordöstra sida 1975.

Karaktärisering

De forntida fynden i och omkring Visseltofta visar att området varit bebott och brukat redan under förhistorisk tid. Naturtillgångarna i form av vattendrag, skog och myrmalm har präglat verksamheten i bygden genom historien. Platsen för kyrkbyn kan således ha lång kontinuitet. Kyrkans ålder är än idag inte helt fastslagen och teorier om en äldre träkyrka på platsen är outredda. Kyrkans kor och östra delen av långhuset har oomtvistat medeltida ursprung. Korsarmen som byggdes till på 1700-talet och utvidgning av långhus och tillkommande torn på 1800-talet återspeglar som på så många andra platser behovet av en kyrka som kunde rymma socknens växande befolkning, uttryckt i nya arkitektoniska ideal. Kyrkans interiör karaktäriseras av jordnära, hantverkspräglade och färgrika inslag medan exteriören i stort präglas av 1800-talets ideal med torn, vitkalkade murar och enhetliga, stora fönsteröppningar. I likhet med flera andra kyrkor i nordöstra Skåne kan det märkliga brädvalvet över kyrkorum och kor direkt härledas till den rika tillgången på

skog i trakten och det hantverkskunnande som hörde samman med detta. Kyrkans äldsta historia kan studeras i taklaget över koret och östra långhuset, korets murverk med koringång, nischer och två konsekrationsskors. Likaså träskulpturerna och dopfunten, samtliga med spår av ursprunglig polykromi, hör till denna tid. Altarets antemensale, altaruppsatsen och predikstolen med tillhörande baldakin är alla sannolikt från sent 1500-tal. Trots förändringar under århundradena framhävs det rika träsnideriet idag återigen av dess ursprungliga färgsättning. På läktarfronten i 1700-talets korsarm vittnar bevarat måleri med rocailler i mjuka kulörer om den tidens ideal och influenser. Likheter finns med måleri på en äldre bänkinredning i bl.a. Osby kyrka. Läktarens bänkinredning är sannolikt den äldsta kvarvarande i kyrkan och vittnar om att den sociala hierarkin i samhället återspeglades genom kyrkans sittplatser, där läktarens mycket enkla sittbrädor var avsedda för samhällets mindre bemedlade. Av en genomgripande renovering kring 1910, återstår idag enbart två bänkar i originalskick, i övrigt byggdes bänkinredningen om under 1940-talet då kyrkan också sannolikt fick dagens färgsättning som knyter an till den äldre polykromin.

Att tänka på

- Visseltofta kyrkas äldsta historia är inte helt utredd. Den dendrokronologiska dateringen av taklagets delar är ett viktigt bidrag till kunskapen om kyrkans byggnadshistoria. En murverksundersökning skulle eventuellt kunna svara på fler av dessa frågor. En arkeologisk undersökning av en större yta kring kyrkan och kyrkogården skulle kanske kunna svara på frågan om dagens stenkyrka haft en föregångare i trä.
- Kyrkans medeltida taklag har stora byggnads- och hantverkshistoriska värden. Vid installationer eller andra arbeten på vinden är det viktigt att minimera fysiska ingrepp i taklagets olika delar.
- Kyrkan bär interiört spår från flera tidsperioder och alla dessa spår berättar en del av kyrkans, och ibland samhällets, historia. Var rädd om dessa spår så att ny forskning av efterkommande generationer möjliggörs. Planera förändringar långsiktigt och eftersträva funktionalitet för att minimera ingreppen i kyrkorummet.
- Tunnvalven, snickerier, dörrpartier, läktarbarriärer och läktarbänkar med flera trädetaljer bär spår av äldre hantverksteknik vilket bidrar till kyrkans autenticitet och upplevelsevärde och är av stort hantverkshistoriskt värde.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt *Kulturmiljölagen 4 kap.*

Den registrerade fornlämningen för Visseltofta bytomt, Visseltofta 78:1, sträcker sig över prästgårdens tomt och den västligaste delen av kyrkogården. Området skyddas enligt *Kulturmiljölagen 2 kap.*

I länsstyrelsens kulturmiljöprogram för Skåne län är Visseltofta utpekad som en *Särskilt värdefull kulturmiljö*. Motivet för utpekandet lyder: *Fornlämningarna visar områdets betydelse sedan förhistorisk tid. Visseltofta är ett tydligt exempel på mindre centralort i skogsbygd och har ett högt kulturbeskrivande värde i bebyggelsestruktur, byggnadsbestånd, vägsträckningar och broar.*

Källor

Underhållsplan för Visseltofta kyrka, Wikerstål arkitekter AB, 2010

Svenskt ortnamnslexikon, Språk- och folkminnesinstitutet, 2003

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Rapport om Visseltofta kyrkas taklag, Barbro Sundnér, 2005.

Lunds stifts orgelinventering, 2020.

Internet

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök:

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor. Webplats: <https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>

Kulturmiljöprogram för Skåne: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/omraden/visseltofta.html> (2020-01-16)

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2020-02-05

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Kerstin Börjesson

Färdigställd: 2020-04-15

